

تئاتر پارسی ، نمایش ایرانی

| آدولف تالاسو | فائزه عبدی | با مقدمهٔ پروفسور احمد کامیابی مسک |

| آدولف تالاسو | فائزه عبدی | با مقدمهٔ پروفسور احمد کامیابی مسک |

/ تأثر پارسی، نمایش ایرانی /Le Théâtre persan /آدولف تالاسو
/ Adolphe Thalasso / ترجمه فائزه عبدی / ویراستار: آزاده هاشمیان /
طراح جلد و مدیر هنری: سیاوش تصاعدیان / چاپ اول / ۱۳۹۱ تهران / ۱۱۰۰
نسخه / مدیر تولید: مصطفی شریفی / چاپ: فرارنگ / صحافی: کیمیا /
شابک: ۰-۴۸-۵۱۹۳-۶۰۰-۹۷۸ / فروشگاه / تهران / خیابان انقلاب /
بین فروردین و فخر رازی / پلاک ۱۲۷۴ / تلفن فروشگاه / ۶۶۹۶۳۶۱۷ /
۶۶۴۶۳۵۴۵ / تلفکس / ۶۶۹۶۳۶۱۶ / فروشگاه اینترنتی / www.bidgol.ir /
همه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است /

 Bidgol Publishing co. | نشر بیگل

/ سرشناسه: تالاسو، آدولف Adolphe, Thalasso / عنوان و نام پدیدآور:
تأثر پارسی، نمایش ایرانی / آدولف تالاسو؛ مترجم فائزه عبدی با مقدمه
احمد کامیابی مسک / مشخصات نشر: تهران: بیگل، ۱۳۹۱ / مشخصات
ظاهری: ۱۳۶ ص.؛ مصور. / شابک: 0-48-5193-600-978 / وضعیت
فهرست‌نویسی: فیپا / یادداشت: عنوان اصلی: *La revue théâtrale* /
یادداشت: کتاب حاضر بخشی از مجله‌ای تحت عنوان *La revue théâtrale*
است که به زبان فارسی ترجمه شده است / یادداشت: نمایه. /
موضوع: نمایش - ایران - تاریخ - نشریات ادواری؛ نمایشنامه فارسی -
نشریات ادواری؛ نمایش - نشریات ادواری؛ نمایشنامه - نشریات
ادواری / شناسه افزوده: عبدی، فائزه ۱۳۶۴ - ، مترجم؛ کامیابی،
احمد ۱۳۲۲ - ، مقدمه‌نویس / رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۰ ت ۲ ت /
PN۲۰۳۸ / رده‌بندی دیویی: ۷۹۲/۰۹۵۵ /
شماره کتابشناسی ملی: ۲۳۶۸۷۲۶ /

فهرست مطالب |

۱۱	.....	مقدمه
۱۵	.....	مقدمه مترجم
۱۷	.....	پیشگفتار نویسنده
۲۱	.....	زیبایی‌شناسی نمایش ایرانی
۳۳	.....	پهلوان کچل (نمایش عروسکی ایرانی)
۴۹	.....	زیبایی‌شناسی نمایش پهلوان کچل
۵۳	.....	نمایش حرکات موزون
۵۹	.....	کمدی
۶۵	.....	تقلید
۷۱	.....	تماشا (فارس)
۷۷	.....	کمدی میرزا فتحعلی
۹۱	.....	زیبایی‌شناسی تعزیه (نمایش غم‌انگیز ایرانی)
۹۵	.....	تماشاخانه، صحنه نمایش و تماشاگران تعزیه
۹۹	.....	پیش‌درآمد در تعزیه
۱۰۵	.....	اجرای نمایش تعزیه (میز آن سن)
۱۰۷	.....	بازیگران تعزیه

۱۰۹	.....	رپرتوار نمایش تعزیه
۱۲۳	.....	بخش‌هایی از نمایش تعزیه
۱۲۹	.....	نتیجه
۱۳۳	.....	نمایه

| مقدمه مترجم |

دوره قاجار زمان شکوفایی هنر نمایش بخصوص نمایش مذهبی ایران بود. در این دوران نمایش به یکی از سرگرمی‌های رایج مردم و درباریان تبدیل شد. اجرای تعزیه در زمان ناصرالدین شاه به اوج شکوفایی خود رسید و در همین دوره، تأثر از کشورهای غربی بخصوص فرانسه وارد ایران شد. بیشتر مدارکی که درباره نمایش این دوران وجود دارد شامل یادداشت‌های سفرای خارجی در دربار ایران، سفرنامه‌های گردشگران و پژوهش‌های محققان غربی است که سال‌ها بعد به ما رسیده است. متنی که اینک به دانش پژوهان و علاقمندان تأثر تقدیم می‌گردد، ترجمه نوشته‌های آدولف تالاسو در باره تأثر ایران تحت عنوان «نمایش ایرانی» است که در «مجله تأثر» در سال ۱۹۰۵ میلادی در فرانسه به چاپ رسیده است. تالاسو، در ایران نویسنده شناخته شده‌ای نیست، جز در کتاب «نمایش در ایران» و در فصلی که از نمایش پهلوان کچل صحبت می‌شود، نام او تقریباً در جای دیگری دیده نشده است. این نویسنده فرانسوی که به مطالعه دقیق نمایش در شرق، از جمله ترکیه و

ایران پرداخته، در دوره سلطنت مظفر الدین شاه قاجار عازم ایران شده و از نزدیک به مشاهده و مطالعه نمایش ایرانی پرداخته است. از آنجا که این نویسنده مدت نسبتاً طولانی در ترکیه زندگی و تحقیق کرده و از شناخت کاملی در باره تأثر آن کشور برخوردار بوده در بسیاری از موارد نمایش ایرانی را با نمایش های ترکی مقایسه کرده است.

سیک نگارش نویسنده، کمی غامض و پیچیده است؛ (به همین جهت، تنی چند از کسانی که قصد ترجمه آن را داشتند، در نیمه های راه دلسرد شده و ادامه ندادند) در نتیجه برخی از اشارات نویسنده درباره نمایش ایرانی منجر به سردرگمی و ابهام در موضوع می شد. از این رو در برگردان این اثر از ترجمه واژه به واژه پرهیز شده و سعی شده از روش ترجمه به مفهوم استفاده شود تا عبارات کم و بیش مبهم، روشن تر و واضح تر ارائه گردند. در اشارات نویسنده درباره مسائل مذهبی در ایران به دلیل عدم اطلاع دقیق وی، اندکی دخل و تصرف صورت گرفته و در زیرنویس ها توضیح داده شده است.

از اساتید گرانقدرم دکتر غلامرضا ذات علیان و پروفسور احمد کامیابی مسک که با صبر و شکیبایی مرا یاری کردند، سپاسگزارم. همچنین از همکار پژوهشگرم، مهراں فیروزبخت که در به ثمر رسیدن این تلاش زحمات بسیار زیادی متحمل شد، نیز از آقای ناصرالدین حسن زاده که نسخه اصلی مجله را در اختیارم قرار دادند، همچنین آقای ناصر شهبازی بی نهایت سپاس دارم.

| پیشگفتار نویسنده |

در ادامه تحقیقات و مطالعاتمان درباره تأثرهای شرق، پس از تأثر ترکیه، که در شماره ویژه «مجله تأثر» که در پانزدهم ماه اوت سال گذشته [۱۹۰۴] به چاپ رسید، اکنون رساله‌ای درباره تأثر پارسی ارائه می‌دهیم.

برای اولین بار است که چنین مطالعه گسترده و همه‌جانبه‌ای، مشابه مطالعات درباره تأثر ترکی، بر روی هنر نمایش ایران انجام می‌گیرد.

همچنین با انجام دادن مطالعات تاریخی و ارائه این گونه تأثر مطلقاً ناشناخته در اروپا، با جمع‌آوری مدارک تا حد ممکن کامل، سعی کرده‌ایم هیچ مسئله‌ای در رابطه با اصالت این نمایش‌ها و تفاوت‌های آن‌ها با دیگر نمایش‌های شرقی را نادیده نگرفته و به تفاوت اساسی آن‌ها با تأثر غربی بپردازیم.

اسناد مورد استفاده در این پژوهش برگرفته از مجله **نگاهی به شرق** است که در سال ۱۸۸۵ میلادی در قسطنطنیه و تحت نظارت ما پایه‌گذاری شده بود. در این مجله با استفاده از نام مستعار «اباذر کالب»^۱ بودیم که

1. Abazère Kaleb

شامل عروسکی، فارس^۱ و کمدی ایرانی و بالاخره نمایش‌های مذهبی می‌شد. اما تعلیق اجباری سازمان هنری باعث شد تا یادداشتهای جمع‌آوری‌شده در آن زمان را بدون استفاده کنار بگذاریم. به این مستندات قدیمی، هر روزه مطالب جدیدی شامل یادداشتهای موجود در روزنامه‌ها، مطالعات و چکیده‌های ادبی، دربارهٔ ایران افزوده می‌شد که اغلب در عین تناقض، ابهام و غرض‌ورزی افراطی، همواره مفید و جذاب بودند.

در این پژوهش برخی از فصل‌ها به‌ویژه فصل «پهلوان کچل»، «تقلید» و «تماشا» که تاکنون مطلبی دربارهٔ آن‌ها ذکر نشده است، در راه رسیدن به نتیجهٔ مطلوب مشکلات زیادی وجود داشت؛ چرا که در ایران حتی یک سالن اختصاصی برای نمایش وجود ندارد. رپرتوارهای کمدی فارس ایرانی، ویژگی‌های خاصی داشته و هرکدام از آن‌ها دارای یک گروه سیار هستند. برای مثال آنچه در کرمان در مورد یک رپرتوار حقیقت دارد، در جای دیگری مانند تبریز، یک شیوهٔ اشتباه است. نکتهٔ قابل ذکر این که به‌جز تعزیه، که نمایش ملی ایرانیان است، تعداد محدودی از ایرانی‌ها ادبیات نمایشی کشورشان را می‌شناسند.

برای قدم‌گذاشتن در این راه، به یقین باید شجاعت و صبری داشت که بتوان در همهٔ جوانب، واقعیت موجود را از مسائل پراکنده تفکیک کرد. بدون تردید این پژوهش بی‌نقص و غفلت نخواهد بود.

۱. فارس به نمایش‌هایی با شخصیت‌پردازی ضعیف و حرکات کمیک اغراق‌شده اطلاق می‌شود.

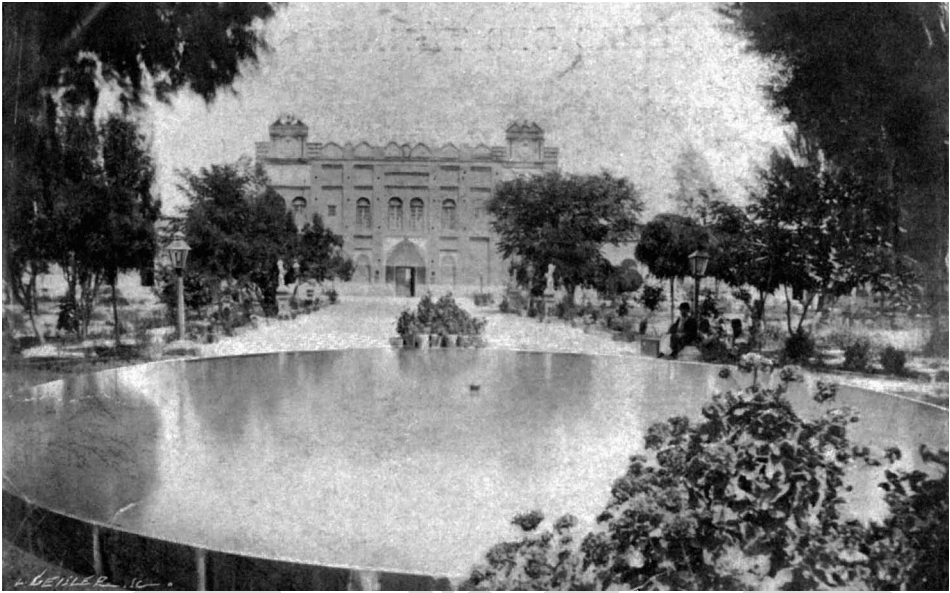

| زیبایی شناسی نمایش ایرانی |

در همه نمایش‌های کنونی، چه نمایش غربی و چه نمایش شرقی، نمایش ایران تنها نمایشی است که تا به امروز ویژگی مقدس خود را که جزء جدایی‌ناپذیر اعتقادات ملی ایرانیان به شمار می‌رود حفظ کرده است. آنچه نزد دیگر مردمان نمایش داده می‌شود، چیزی جز سرگرمی و تفریح و لذت دیدن و شنیدن و لذت قلبی و روحی نیست، اما در ایران، نمایش به طور کامل ویژگی مذهبی دارد. مردم از شرکت در نمایش یادبود مرگ امام‌هایشان و سوگواری برای آن‌ها خشنودند. تعصب این مردم تا جایی پیش می‌رود که برای پیشوایان خود در نمایشی خونین قمه بر سر می‌زنند.

نمایش تعزیه، بنیان ادبیات نمایشی ایران را تشکیل می‌دهد. اما به تدریج دیگر گونه‌های نمایشی ایران مانند نمایش پهلوان کچل (عروسکی)، تقلید (پانتومیم)، تماشا (فارس) و کمدی‌های شخصیت و کمدی‌های اخلاقی میرزا فتحعلی^۱ در کنار تعزیه حضور یافتند. بسیاری بر این عقیده‌اند که مجموع این گونه‌ها، نمایش ایران را تشکیل می‌دهند.

۱. میرزا فتحعلی آخوندزاده، پسر میرزا محمد تقی، کدخدای خامنه تبریز است. م

اما از آنجایی که کمدهای میرزا فتحعلی [آخوندزاده] محل اقامت شاه ایران هنوز رسماً در ایران نمایش داده نشده‌اند و هیچ شهری در ایران دارای سالن نمایش برای کمدهای پانتومیم نیست، ما ناگزیریم بپذیریم ماهیت نمایش ایران مذهبی است. نمایش‌های عمومی تعزیه که همه‌ساله در زمانی معین در سرتاسر ایران برگزار می‌شود، و هم اسلامی و هم ملی است پیوند عمیقی با ایمان، اخلاق و سنت‌های مردم دارد.

نمایش در ایران بسیار قدیمی‌تر از نمایش در ترکیه است (به‌استثنای نمایش قره‌گُز). قدمت نمایش در ترکیه به اواخر قرن هجدهم می‌رسد. نمایش عرب را علیرغم رسالهٔ تحسین‌برانگیز احمد بیچاوقی^۱، به‌نام علی بی^۲، که

1. Ahmed Bey Chawky

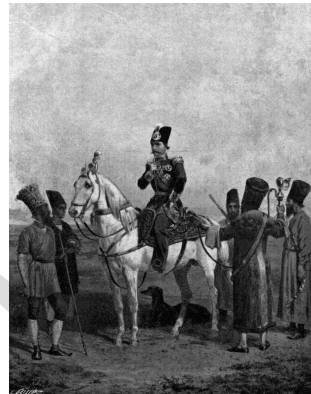
2. Aly Bey

نمایشنامه‌ای به شعر و الهام گرفته از تاریخ ممالک عربی است می‌توان تازه‌تولد یافته نامید. قدمت نمایش در ایران به قرن شانزدهم باز می‌گردد ولی تقریباً به همان صورت ابتدایی خود باقی مانده، آنچنان رشد و پیشرفتی نداشته و مانند روزهای آغازین خود اجرا می‌شود. در ایران از سال ۱۷۹۴ میلادی شکل نمایشی دقیق و منسجمی به وجود می‌آید که یادآور شکلی از تئاتر یونان است. دارای گفت‌وگویی بسیار ادبی، که نوشتار به دقت، تصاویر لازم را تجسم می‌کند. این شکل گفت‌وگوها روزبه‌روز کامل‌تر شده و جایگزین سرودهای مقدس^۱ سال‌های اولیه خود می‌شود.

از آنجایی که موضوع در نمایش‌های مذهبی ایران همواره یکسان بوده و به مرگ و زندگی امامان محدود می‌شود، بایستی به انتظار یک نویسنده با نبوغی باشیم تا بکوشد برای نمایش ایرانی کاری انجام بدهد که میرزا فتحعلی [آخوندزاده] با موفقیت برای کمدی انجام داد.

به هر حال تجدید حیات نمایش ایران که قابل پیش‌بینی بود، اتفاق افتاد. در سفرهای متعدد ناصرالدین شاه (پدر شاه کنونی) به اروپا، وی نمایش‌هایی را که به افتخارش اجرا می‌شدند به تماشا نشست و ترغیب شد تا آن‌ها را در روزنامه سفرهایش، در یک جلد ۲۱۷ صفحه‌ای، در قطع رحلی بزرگ و با چاپ سنگی ثبت کند. این نوشتار بسیار ارزشمند بوده و شور و اشتیاق تماشای تئاتر در همه صفحات این روزنامه تکرار شده است. به‌وضوح می‌توان علاقه صادقانه ناصرالدین شاه را برای دیدن نمایش ایرانی به سبک تئاتر غربی در این روزنامه

ناصرالدین شاه

۱. احتمال می‌رود که منظور نوحه‌خوانی باشد. م.

مظفرالدین شاه

مشاهده کرد. ولی با این حال هیچکدام از نویسندگان ایرانی، نخواست و یا به خود اجازه نداد که با خلق اثری، تحسین شاه را برانگیزد. کاری که می‌توانست آرزوهای پنهانی شاه را جامه عمل بپوشاند. بنابراین تأثر ایران در سال‌های ۱۸۶۹ تا ۱۸۷۷ میلادی شکوفایی نداشت. اما تأثر ترکیه (درحالی‌که برگزارکنندگان گاهی راهی تبعید و یا زندان می‌شدند) در ردیف اول نمایش‌های شرقی قرار گرفت. این بررسی‌ها [درباره تأثر ایران] متأسفانه این تصور را ایجاد می‌کند که تأثر ایران آینده‌ای نخواهد داشت.

به همان دلایلی که در ترکیه از گسترش هنر نمایش جلوگیری می‌شد، اجرای نمایش‌ها در ایران نیز سرکوب می‌شود. در حرمسرا و از طرف دیگر در اندرونی شرایط برای زنان سخت است. ایرانیان به دلیل انتخاب مذهب شیعه، دشمنان ترکیه محسوب می‌شوند. شیعیان دستورات قرآن را پیروی می‌کنند، که این دستورات توسط حضرت علی (ع) برای مردم تفسیر شده است. امام علی (ع) شیرخدا (اسدالله) داماد پیامبر و جانشین وی و امانت‌دار قرآن و پدر دو شهید به نام امام حسن (ع) و امام حسین (ع) است. این دو، قهرمانان تأثر تراژیک مذهبی ایرانی (تعزیه) هستند و همه نمایش‌های تراژیک مذهبی با محوریت آن‌ها اجرا می‌شود.